

Op weg naar rendabele voedselbossen.

Initiatiefvoorstel “Op weg naar rendabele voedselbossen”: een natuurinclusieve vorm van landbouw, die bijdraagt aan maatschappelijke uitdagingen zoals vergroening van de landbouw, een betere balans tussen economie en ecologie, de reductie van CO2 en stikstof, de instandhouding en versterking van de biodiversiteit en bovendien aansluit op veranderende wensen uit de agrarische sector en de Zeeuwse samenleving.

van de leden Walraven en Temmink (GroenLinks)

Samenvatting

Zeeland staat anno 2020 voor een aantal complexe, maatschappelijke opgaven waarmee landbouw en natuur nauw verweven zijn. Belangenorganisaties vanuit beide sectoren, maar ook krachten vanuit de samenleving en individuen zoeken naar oplossingen voor deze uitdagingen. Het initiatiefvoorstel “Op weg naar rendabele voedselbossen” van GroenLinks pretendeert niet al die problemen op te lossen. Het laat wel zien dat samenwerking terugdringing van de stikstofdepositie en extra CO2 vastlegging bewerkstelligt plus de verbetering van de bodemstructuur, biodiversiteit en waterhuishouding mogelijk maakt. Bovendien kan op die manier zowel het natuur- als het landbouwbelang gediend worden, terwijl het goed aansluit bij veranderingswensen vanuit de agrarische sector en de samenleving. Voedselbossen maken dit op den duur allemaal mogelijk, vandaar dat GroenLinks graag meer ruimte voor rendabele voedselbossen wil, te beginnen met een of meerder pilots.

Digitale raadplegingen alsmede gesprekken met belangorganisaties, individuele (agrarische) ondernemers, particulieren en (mogelijke) investeerders in zowel Noord-Brabant als Zeeland leren de fractie van GroenLinks dat het enthousiasme voor deze vorm van natuurinclusieve landbouw ook in onze provincie groot is.

De twee grootste hobbels blijken:

- 1) zijn er Zeeuwse gronden op relatief korte termijn voor te vinden en
- 2) kan de wijze van (voor)financiering voor zo’n flinke investering en/of overbrugging een impuls krijgen.

Brabantse voorbeelden alsook Zeeuwse gesprekken zorgden gaandeweg ons onderzoek voor een derde uitdaging:

- 3) kan deze vorm van natuurinclusieve landbouw onder stringente voorwaarden wellicht leiden tot een kleine bijdrage aan de nog te realiseren ruim 800 ha nieuwe natuur in Zeeland zonder te tornen aan hetgeen vereist is aan kwaliteiten voor die nieuwe natuur en die nieuwe vorm van landbouw? Als experiment bijvoorbeeld?

Velen zien kansen in bijgaand voorstel “Op weg naar rendabele voedselbossen”. Daartoe (b)lijkt het GroenLinks wel noodzakelijk dat de provincie - die graag verbindend optreedt om het verschil te maken - het initiatief neemt om een vijftal wensen te realiseren, geformuleerd in het ontwerpbesluit.

Waarom “Op weg naar rendabele voedselbossen”?

Aanleiding: complexe uitdagingen voor landbouw en natuur

Anno 2020 kent Zeeland een aantal complexe uitdagingen waar landbouw en natuur nauw mee verweven zijn. In willekeurige volgorde (en niet volledig): de stikstofdepositie moet omlaag, de biodiversiteit omhoog, de (zoet)waterhuishouding dient in balans te worden gebracht (mede als gevolg van de effecten van klimaatverandering zoals wateroverlast, droogte en hitte) en we streven naar (meer) circulaire landbouw. Gelukkig wordt er anno 2020 over deze materie veel ge- en besproken met belangenorganisaties en belanghebbenden.

Aangezien de provincie verbindend wil optreden om samen het verschil (mogelijk) te maken, mag van in elk geval de Zeeuwse bestuurders – zowel de dagelijkse bestuurders als de gekozen volksvertegenwoordiging – verwacht worden dat zij kunnen opereren met een helicopterview. De fractie van GroenLinks komt daarom met een voorstel dat deels invulling geeft aan die uitdagingen. Hoewel dit voorstel niet pretendeert alle problemen op te lossen, laat “Op weg naar rendabele voedselbossen” zien dat samenwerking terugdringing van de stikstofdepositie en extra CO₂ vastlegging bewerkstelligt plus het verbeteren van de bodemstructuur, biodiversiteit en waterhuishouding mogelijk maakt. Bovendien sluit het voorstel aan op het natuurbelang alsmede veranderingswensen vanuit de agrarische sector en de samenleving.

De uitdagingen op een rijtje

De voornaamste groene, Zeeuwse maatschappelijke opgaven op een rijtje:

- Klimaatadaptie (tegen overstroming, droogte, wateroverlast en hitte)
- Energietransitie (duurzame energieopwekking naast energiebesparing)
- Reductie en/of extra vastlegging van CO₂
- Reductie van stikstofdepositie
- Instandhouding en uitbreiding natuur (waar mogelijk in relatie tot agrarisch natuurbeheer/natuurinclusieve landbouw)
- Reductie/inperking gebruik (chemische) bestrijdingsmiddelen en
- Instandhouding en vergroten biodiversiteit

Vanuit diverse partijen (belangenorganisaties, maar ook individuele agrarische ondernemers en particulieren) is/wordt GroenLinks geïnformeerd over waar tegenaan gelopen wordt bij initiatieven rond deze thema's. Praktische informatie. En wat mogelijke richtingen voor een oplossing zouden kunnen zijn. Wij ervaren dit als open, constructieve gesprekken. Het vertrekpunt is vaak gericht op het eigen belang, maar gaandeweg de gesprekken blijkt dat verbreed te kunnen worden tot een gezamenlijk belang.

Circulaire landbouw wordt veel genoemd. Een breed begrip waarvoor inmiddels verschillende initiatieven lopen om daar invulling aan te geven. Het gaat dan bijvoorbeeld om initiatieven op het gebied van strokenlandbouw, agroforestry, maar ook om allerlei vormen van natuurinclusieve landbouw, waarvoor ook subsidie beschikbaar is. Zo wordt bijvoorbeeld getracht het Partridge project voor akkervogels ook elders in Zeeland uit te rollen.

GroenLinks veronderstelt dat rendabele voedselbossen eveneens een bijdrage kunnen (gaan) leveren aan oplossingen voor die complexe opgaven. Geïnspireerd door voorbeelden uit andere provincies, maar ook door vraag vanuit Zeeuwse inwoners en agrariërs, denkt GroenLinks dat de tijd daar is om te komen tot één of meerdere pilots voor rendabele voedselbossen in Zeeland. Aan de hand van concrete ervaringen van belangstellenden zijn wij op zoek gegaan naar de voornaamste hobbels om één of meer van zulke pilots te kunnen gaan realiseren.

Analyse en toelichting

Zeeuwse situatie

In onze provincie bevinden zich momenteel een stuk of 6 voedselbossen. Voedselbosjes is misschien een betere benaming. In verschillende soorten/maten, vaak voorzien van een hobbymatig karakter. Duidelijk is dat eigenaren hier geen volwaardig inkomen van kunnen genereren, mede omdat het om te kleine oppervlakten gaat. Daarnaast zijn er inmiddels ruim 200 Zeeuwse boeren overgegaan op een vorm van biologische landbouw. Dit aantal is groeiende (afgelopen jaar een toename van 41%, mede te danken aan een stijgende vraag naar dit soort producten; in de ogen van GroenLinks een tendens om door te zetten). Een enkele maal zien we bij deze ondernemers ook een vorm van agroforestry.

Agroforestry, ook wel agrobosbouw genoemd en voedselbossen

De Brabantse milieufederatie typeert agrobosbouw als een paraplu waar voedselbossen, bostuinen, forest farms, boslandbouw, pluktuinen en voederbossen onder vallen. Hun omschrijving van agrobosbouw, zijnde “landbouwsystemen waarin meerjarige houtige gewassen (bomen en struiken) bewust met (éénjarige) landbouwgewassen en/of dieren gemixt worden, in ruimte of tijd, dan wel beide” dekt o.i. de lading goed. Elk voedselbos valt dus wel onder agrobosbouw, maar niet elke vorm van agrobosbouw mag voedselbos heten.

Groenkennisnet geeft de volgende definitie voor een voedselbos: “Een voedselbos is een door mensen gecreëerde plantengemeenschap (planten, bomen, struiken) met een extreem hoog aantal eetbare soorten. De biodiversiteit, (ecologische) veerkracht en productiviteit van een voedselbos zijn hoog. Een voedselbos is volledig zelfvoorzienend en klimaatbestendig.” In de Green Deal Voedselbossen wordt een voedselbos als volgt omschreven: “In een voedselbos gaan landbouw en natuur samen: een slimme combinatie van planten, bomen en struiken zorgt voor een plek waar voedsel op natuurlijke

wijze wordt geproduceerd. Met als grote voordelen ten opzichte van de traditionele tuin- en akkerbouw: een rijk en divers bodemleven, geen mest of bestrijdingsmiddelen, minder ziektes en een prettige omgeving voor dieren- en mensen.”

Een voedselbos is arbeidsintensiever dan reguliere landbouw, maar levert op den duur wel jaarrond oogst en hogere opbrengsten. Op welke wijze een agrarische ondernemer dan wel een (groep) particuliere investeerder(s) zijn/haar/hun voedselbos wil exploiteren is aan hem/haar/hen. Inzet van vrijwilligers kan eveneens onderdeel uitmaken van een rendabele vorm van exploitatie (met nadruk op vrijwillig). In onze zoektocht naar de Zeeuwse situatie en een mogelijke Zeeuwse oplossing werden de verschillende vormen van voedselbossen en agrobosbouw inclusief financiering en eigendom van alle kanten aangehaald. Niet alleen zijn digitale bronnen¹ geraadpleegd, maar ook conferenties en praktijkvoorbeelden bezocht in Noord-Brabant en Zeeland. Bovendien is er gesproken met Zeeuwse ondernemers en particulieren alsook (belangen)organisaties² die zich met deze materie bezighouden.

Ervaringen uit Brabant en Zeeland

De verdieping in de materie leverde veel interessante informatie op. Een greep uit al die ervaringen (willekeurig en niet volledig):

- Een voedselbos vergt eerst een flinke investering, is arbeidsintensief, maar kan wel jaarrond productie opleveren waarbij de opbrengsten per ha uiteindelijk 1,5 tot 2 keer hoger zijn – voor mais zelfs 6 x, [zie vergelijkingsoverzicht hier](#) – dan bij gangbare, eenjarige gewassen
- Geen gebruik van drijfmest, kunstmest, chemische bestrijdingsmiddelen en niet kerende grondbewerking (hooguit 12 cm diep gewasresten in de bodem werken) zorgt voor een sterk verbeterde bodemstructuur, waardoor het leefgebied van aanwezige, of potentieel aanwezige, plant- en diersoorten versterkt wordt hetgeen leidt tot toename van de (lokale) biodiversiteit en ook de waterhuishouding evenwichtiger maakt
- Hoe meer bomen, struiken en planten hoe meer opname van CO₂ (niet alleen in houtige biomassa, maar ook door toename organische stof in de grond)
- Enthousiaste mensen, zowel ondernemers als particulieren, (b)lijken tegen de nodige belemmeringen en/of onbekendheden aan te lopen zoals bepaalde wet- en regelgeving; maar ook in welk gebied zouden welke investeringen lonen als gevolg van verschillen in grondsoorten, waterhuishouding, omgeving, veel weinig of geen verkeer etc.?
- Enkele andere dilemma's schuilen in de (voor)financiering en wijze van oogsten en vooral:
- Is er ergens grond beschikbaar om met name het bedrijfsconcept voor een, op den duur, rendabel voedselbos te kunnen gebruiken?

¹ <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/de-zomer-smaakt-zoet-in-het-voedselbos~b9c4ddd2/>
<https://www.voedselboschijndel.nl/>
<https://www.groenontwikkelingsfondsbrabant.nl/>
<https://www.voedselbosbouw.org/>
<https://voedselbrongraauw.nl/>

² o.a. met: ZLTO, ZMf en BMf, SLZ, GOB, Voedselbrongraauw, Wouter van Eck (Ketelbroek en Schijndel), biologische veehouderij met agrobosbouw in Capelle, SBB, HAS, particulier Terneuzen.

Waar loopt men tegenaan?

Zeeland kent dus een aantal groene maatschappelijke opgaven. Een initiatief dat een gecombineerde bijdrage levert aan de invulling van die genoemde uitdagingen zou volgens de fractie van GroenLinks prima kunnen wanneer we de realisatie van een of meerdere voedselbossen in Zeeland actief ondersteunen. Net als in Brabant blijkt het enthousiasme voor de aanleg van voedselbossen groot: deze nieuwe vorm van natuurinclusieve landbouw draagt bij aan de vergroening van de economie, zorgt voor een betere balans met de ecologie en versterkt de bodemstructuur, biodiversiteit en speelt in op veranderend consumentengedrag. GroenLinks beseft dat dit niet de oplossing is voor alle uitdagingen waar landbouw en natuur voor staan, maar gezien de veelzijdigheid wel de moeite waard.

GroenLinks constateert dat de twee grootste hobbels in feite zijn:

- 1) is er grond voor te vinden en
- 2) kan de wijze van (voor)financiering voor zo'n flinke investering een impuls krijgen

Naast deze 2 hoofdvragen speelt eveneens dat de provincie te maken heeft met de verplichting nog zo'n 800 ha nieuwe natuur te moeten realiseren voor 2027. Bovendien wil de agrarische sector zelf meer inzetten op vormen van natuurinclusieve landbouw. Denk bijvoorbeeld aan de uitbreiding van het Partridgeproject t.b.v. akkervogels op Schouwen-Duiveland naar meerdere plaatsen in Zeeland.

De insteek van GroenLinks bij de zoektocht naar gronden voor een of meerdere pilots is helder: een rendabel voedselbos produceert voedsel op grond die als landbouwgrond bestempeld moet worden. Nu de vrijwillige uitruil ten behoeve van de afronding van het Zeeuws Natuurnetwerk echter steeds lastiger (b)lijkt te worden, acht GroenLinks het niet ondenkbaar dat er een discussie op gang komt of een klein deel van die 802 ha nog te realiseren nieuwe natuur ingevuld zou kunnen worden door voedselbossen. GroenLinks wil en kan daarbij niet tornen aan de kwaliteiten waaraan die nieuwe natuur moet voldoen. Maar GroenLinks ziet de voedselbossen wel als een interessante vorm van natuurinclusieve landbouw, met een hoge natuurwaarde. Voedselbossen als semi-natuur dus, die onder stringente voorwaarden wellicht bij kunnen dragen aan de afronding van het Zeeuws Natuurnetwerk. Is dat mogelijk? Dat wordt een interessante discussie. Immers wil je voedselbossen als onderdeel van de realisatie van het Zeeuws Natuurnetwerk bespreekbaar maken, dan dienen die niet alleen aan de vereisten voor dat netwerk te voldoen, maar eveneens aan de algemene voorwaarden zoals die gesteld zijn voor natuurinclusieve landbouw (zoals geen drijfmest, geen kunstmest, geen bestrijdingsmiddelen, evt. aangepaste veebezetting, maaidata, maairegime en geen kerende grondbewerkingen als scheuren en ploegen). Echt maatwerk dus! Zeeland heeft van een aantal ministeries ruimte gekregen voor experimenten buiten wettelijke kaders om. Pilots rond slimme mobiliteit en/of grensarbeid bijvoorbeeld. Wellicht de moeite waard om in deze ook te verkennen?

Mogelijke hulp bij oplossing(srichting) voedselbos

GroenLinks waardeert elke vorm van verduurzaming in de richting van agrarisch natuurbeheer en natuurinclusieve landbouw. Zeker ook de aangehaalde voorbeelden rond agrobosbouw in Zeeland. In het licht van de twee hoofdvragen constateert GroenLinks dat agrarische ondernemers hiervoor zelf

doorgaans al grond beschikbaar hebben en wellicht via bestaande fondsen/impulsen geholpen (kunnen) worden bij de financiering van de noodzakelijke investeringen voor agrobosbouw.

GroenLinks is van mening dat elke ondernemer zelf bepaalt op welke wijze hij zijn boterham wil verdienen. Richtten wij ons op de 2 hoofdvragen, gecombineerd met waar de provincie nog meer voor staat, dan halen wij graag aan hoe Noord-Brabant inspeelt op mensen die willen investeren in een voedselbos.

Daartoe is mede het Groen Ontwikkelfonds Brabant (GOB) opgericht, dat o.a. fondsen en gronden beheert ten behoeve van natuurontwikkeling, inclusief natuurinclusieve vormen van landbouw, met als doel om tot de afronding van de het Brabants Natuurnetwerk te komen. Een team van Werkeenheden Natuurnetwerk helpt belangstellenden vooraf hoe zij hun bedrijfsplan kunnen opzetten, belastingtechnisch het best kunnen handelen, wat waar wel/niet wenselijk is en op welke wijze(n) de financiering ingevuld zou kunnen worden. Let wel: dit geldt bijvoorbeeld evenzeer voor een agrarische ondernemer met plannen voor een voedselbos als een (groep) particulier(en) die wil bijdragen aan de vergroening van de landbouw op deze manier. Alles met het idee dat dit op den duur rendabel dient te zijn en het ecosysteem zich duurzaam ontwikkelt.

De provincie Noord-Brabant is nauw betrokken bij deze werkwijze, net als andere (belangen)organisaties. De belangstelling is groot. Zo had men in januari 2020 bij een informatiebijeenkomst niet meer dan 70 belangstellenden verwacht; het werden er zo'n 100 meer. Het enthousiasme om te schrijven was groot, mede omdat er gelijk 15 ha. in de aanbieding gedaan kon worden voor voedselbossen. Inmiddels is dat 22,5 ha. De complete Nota van Inlichtingen is 4 maart gepubliceerd. Inschrijven kan tot eind mei 2020. Meer info over de hulp en het gehele traject werd gepresenteerd op een bijeenkomst van het GOB op 22 januari jl. in Tilburg.

Zeeuwse kansen bij oplossing(srichting) voedselbos

Zeeland is Noord-Brabant niet. En Noord-Brabant is Zeeland niet. Dat klopt. Toch ervoeren wij bij onze oriëntering vooraf veel overeenkomsten en de nodige aanknopingspunten. Op Schouwen-Duiveland en in Terneuzen lijken enkele burgers op zoek te zijn naar grond voor een rendabel voedselbos. Soortgelijke geluiden namen wij waar bij jongeren in o.a. Middelburg. Daarnaast constateerden wij dat het aantal (jonge) boeren, dat wil investeren in natuurinclusieve landbouw, toeneemt. Niet alleen in agrobosbouw, maar ook in voedselbossen. Kenmerkende uitspraak: "Ik heb nog wel wat ha in een verloren hoek liggen, die verkocht/verpacht aan of gedeeld zouden kunnen worden met mensen die willen investeren in deze vorm van natuurinclusieve landbouw."

Het Brabantse enthousiasme, o.a. tot uiting gekomen in de hoge opkomst, wordt mede verklaard door (nog) te nemen maatregelen in Brabant, voortvloeiend uit Rijks- en provinciaal beleid. Enerzijds dient ook daar nog veel nieuwe natuur ontwikkeld te worden (evenals verbetering van de bodemstructuur, hetgeen leidt tot de noodzakelijke verhoging van de biodiversiteit, die ook weer in het voordeel kan werken van natuurinclusieve vormen van landbouw). Anderzijds verwacht men in Noord-Brabant meer gevolgen voor de boeren door nog uit te breiden stikstofmaatregelen. Het toenemende aantal

aangeboden ha voor voedselbossen komt mede omdat deze hectares allemaal tegen Natura2000 gebieden aanliggen en op deze wijze ook kunnen zorgen voor verbinding tussen losse natuurgebieden waardoor een robuuster geheel ontstaat waar meer specifieke plant- en diersoorten gedijen. Bovendien dragen zij op deze manier bij aan de reductie van de stikstofdepositie.

GroenLinks verwacht dat ook in Zeeland de stikstofmaatregelen kunnen/zullen leiden tot verplaatsing van bijvoorbeeld huidige veehouderijen in de buurt van Natura2000 gebieden als de Manteling van Walcheren of de Kop van Schouwen. Daardoor komt er grond vrij voor een of meerdere pilots naar een rendabel voedselbos. Het kan evengoed dat een boer gedeeltelijk zou willen omschakelen en/of nog ergens een aantal ha (5 a 10 om mee te beginnen?) “over heeft”. Een paar concrete voorbeelden kwamen ons al ter ore vanuit Zeeuws-Vlaanderen, ook van provinciegrond.

Hoewel Zeeland haar energiemaatschappij destijds niet heeft verkocht – en dus ook niet over gelden beschikt om zo’n Groen Ontwikkel Fonds (mede) te financieren – beschikt de provincie wel over een groundbank en kavelruilbureau. Deze worden ingezet om, op basis van vrijwilligheid, grondmobiliteit te bevorderen. Zeeuwse opgaven, waaronder afronding van het natuurnetwerk, kunnen zodoende gerealiseerd worden. Kan dat instrument niet betrokken worden bij de uitwerking van de nog te nemen stikstofmaatregelen? Ten behoeve van een rendabel voedselbos bijvoorbeeld. Aansluitend bij wat agrariërs, particulieren en/of investeerders willen.

Zij kunnen (samen) bepalen op welke manier ze zo’n voedselbos vorm willen geven, op voorwaarde dat het bedrijfsplan sowieso voldoende bijdraagt aan de groene uitdagingen genoemd onder de aanleiding voor dit initiatiefvoorstel. En dus terugdringing van de stikstofdepositie en vastlegging van extra CO2 bewerkstelligen plus verbetering van de bodemstructuur, biodiversiteit en waterhuishouding mogelijk maken. GroenLinks wil hierbij niet tornen aan de afgesproken kwaliteit van de nieuwe natuur, maar waar nieuwe vormen van natuurinclusieve landbouw zoals een voedselbos, zouden kunnen bijdragen aan de nog te realiseren natuuropgave vinden we dat die kansen minimaal onderzocht dienen te worden. En wellicht in de vorm van een experiment dan ook benut worden.

De provincie zou zich in de ogen van GroenLinks eveneens actief kunnen opwerpen als verbinder in de zoektocht naar financiële middelen. Wellicht enerzijds met eigen bijdragen vanuit eerdere middelen ter versterking van de economie en/of ecologie, anderzijds zeker ook door een deel van nog te verwachten middelen voor stikstofmaatregelen in te zetten. Het delen van kennis vormt een andere invalshoek, terwijl ook vanuit de (Europese) greendeals ingezet gaat worden op een andere besteding van (Europese) landbouwsubsidies inclusief nieuwe impuls gelden. Navraag bij de Europese fractievoorzitter van GroenLinks leert dat hij zich hiervoor in elk geval hard wil maken.

Het Voorstel

Op grond van bovenstaande meent de fractie van GroenLinks dat een of meerdere pilots voor een rendabel voedselbos bijdragen aan de invulling van diverse groene maatschappelijke uitdagingen waarvoor overheden, bedrijven, organisaties en burgers zich geplaagd zien. Denk bijvoorbeeld aan klimaatadaptatie, reductie van CO₂ en stikstofdepositie, terugdringen gebruik chemische bestrijdingsmiddelen, versterking bodemstructuur op natuurlijke wijze leidend tot vergroting biodiversiteit en vergroening van de economie/landbouw. En die bovendien aansluit bij wensen vanuit de Zeeuwse agrarische sector, Zeeuwse belangenorganisaties en de Zeeuwse samenleving (zowel om in te investeren als in veranderend consumentengedrag) .

Om met name de op het oog twee grootste hobbels op weg naar de realisatie van een of meerdere rendabele voedselbossen te slechten stelt de fractie van GroenLinks voor dat de provincie het initiatief neemt om – met inzet van bestaande en/of nieuwe instrumenten en samen met belanghebbenden, (belangen)organisaties en andere overheden – te onderzoeken waar gronden op relatief korte termijn beschikbaar kunnen komen om zo'n voedselbos te realiseren.

In het verlengde hiervan vraagt GroenLinks om in kaart te brengen of en onder welke voorwaarden voedselbossen eventueel kunnen bijdragen aan de afronding van het Zeeuws natuurnetwerk.

Daarnaast zou de provincie het voortouw moeten nemen om te bezien op welke wijze en door wie kan worden bijgedragen in de (voor)financiering noodzakelijk voor de bijbehorende forse investering en/of overbrugging. Hierbij kan gedacht worden aan bestaande provinciale impulsmiddelen, maar ook aan nog te verwachten subsidies vanuit het Rijk en de EU, al of niet gekoppeld aan cofinanciering en/of particulieren. En of specifieke hierbij hulp en begeleiding opgezet kan worden.

*Maike Walraven
Gerwi Temmink
fractie GroenLinks.*